

Ahlakî Yükümlülük ve Ahlakî Nesnellik

Moral Obligation and Moral Objectivity

Dr. Öğr. Üyesi Münteha BEKİ

Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı
Yozgat Bozok University, Theology Faculty, Department of Philosophy and Religious Science

munteha.beki@yobu.edu.tr

 0000-0001-6906-3366

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

29 Haziran / June 2022

Kabul Tarihi / Accepted

06 Eylül / September 2022

Yayın Tarihi / Published

15 Eylül / September 2022

Atıf Bilgisi / Cite as:

Beki, Münteha. " Ahlakî Yükümlülük ve Ahlakî Nesnellik ", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Eylül 2022), 1252-1274.

<http://doi.org/1051702/esoguifd.1137659>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Ahlakî Yükümlülük ve Ahlakî Nesnellik

Öz ▶ “Neden ahlaklı olmalıyım?” sorusu ahlaka ilişkin değer yargılarımızı ve motivasyonlarımızı belirleyen temel sorudur. Bu soruya bağlı olarak ahlaklı olmanın neden bir gereklilik olduğu ve ahlakî yükümlülüklerin kaynağının ne olabileceği önemli bir sorunsaldır. Ahlakî doğrular, insanların bu doğrulara uygun davranışlarda bulunmalarını zorunlu hissettikleri ve bu nedenle bu doğrulara aykırı davranmaktan kaçınmaya çalıştıkları birtakım yasalarlardır. Bir ahlakî doğrunun zorunlu kabul edilmesi halinde buna uymamak insan için yanlış olacağı için bunun zorunlu doğru olması kendi başına bir yaptırım gücü oluşturulabilir. Ahlakın da gücünü ahlakî doğruların nesnel ve zorunlu doğrular olmasından aldığı söylenebilir. Bu ise ahlakî doğruların ve yükümlülüklerin kaynağının insanı aşan bir düzleme referansı olduğu anlamına gelir. Bu çalışmada ahlakî yükümlülüklerin mümkün olup olmadığı, mümkünse bunların mahiyeti ve kaynağının ne olabileceği soruları realist bir ahlak anlayışı çerçevesinde ele alınarak ahlakî yükümlülüklerin Tanrı’ya dayandırılıp dayandırılmayacağı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Tanrı, Ahlak, Yükümlülük, Nesnellik.

Moral Obligation and Moral Objectivity

Abstract ▶ “Why should I be moral?” is the most basic question that implies our value judgments and motivations regarding morality. The questions “Why being moral is obligatory?” and “What can be the ground of moral obligations?” are important. Moral truths are some laws that people feel obliged to be in accordance with them and try to avoid wrongs. If a moral truth is necessarily true, since it will be wrong for a person not to comply with it, its necessary truth that becomes a sanctioning power on its own. It can be said that the power of morality derives from the fact that moral truths are objective and necessary truths. This means that the ground of moral truths has a reference that transcends the world. In this study, the questions of whether moral obligations are possible or not, if possible what their nature and ground might be, will be discussed within the framework of a realistic viewpoint, and then the discussion that whether moral obligations can be grounded on God shall be addressed.

Keywords: Philosophy of Religion, God, Morality, Obligation, Objectivity.

Giriş

Pratik hayatımızı şekillendiren eylemlerimizin önemli bir kısmının övgü veya suçlama ile karşılık bulması, bunların yapılması ve/veya kaçınılması gerekli eylemler olduğunu akla getirmektedir. Hukuki, toplumsal, ailevi, dini vb. kurumsal yapıların ödev ve yükümlülüklerinin yanı sıra eylemlerimiz de önemli ölçüde ahlakî olarak nitelendirilebileceğimiz karakterdedir. Hatta, pratik hayatımızda ahlaktan bağımsız olarak değerlendirilebilecek bir eylemden bahsetmenin neredeyse imkânsız olduğu düşünülebilir. Ahlakî eylemlerin de yapılması veya kaçınılması gereken nitelikte eylemler olduğu dikkate alındığında ahlakın da birtakım ödev ve yükümlülükleri beraberinde getirdiği söylenebilir. Ahlakî yükümlülükler, bir kimsenin neden ahlaklı olması gerektiği sorusuyla da doğrudan ilişkilidir. “Neden ahlaklı olmalıyım?” sorusu,

“Neden bazı şeyleri yapmam ve bazı şeyleri yapmaktan kaçınmam gerekir?” sorularının yanıtlanması durumunda tatmin edici bir karşılık bulacağı söylenebilir.

Ahlakî yükümlülükler bir eylemin doğru veya yanlış olup olmamasıyla ilişkilidir, bu durum hangi eylemlerin ahlaken doğru veya yanlış eylemler kapsamına girdiği sorusundan ayrıdır. Bu ikinci husus, daha ziyade, normatif ahlakın konusu olarak değerlendirilirken, burada bizi ilgilendiren nokta ahlaken doğru veya yanlış bir eylemin mahiyeti ve karakterinin ne olduğudur. İnsanın eylemlerinden hangilerinin ahlakî eylemler olduğu; ahlakî ödev ve yükümlülüklerin neler olabileceği, bir başka ifadeyle, ahlakî anlamda doğru eylemin veya yanlış eylemin ne olduğu; ahlakî yükümlülüklerin ihlali durumunda ne tür bir müeyyidenin uygulanacağı gibi sorular normatif ahlak alanı içinde irdelenmesi gereken konulardır. Normatif düzlemde hangi eylemlerin ahlakî yükümlülüklerle konu olacağını belirlemek, esasında ne tür bir metafiziksel varsayımın öngörüldüğüne bağlı olarak değişecektir. Ahlaka ilişkin metafiziksel bir varsayım, diğer bir ifadeyle meta-etik bir çerçeve öngörülmezsizin normatif bir ahlaktan bahsedilemeyeceği dikkate alındığında, ahlakî yükümlülüklerin öncelikle böyle bir düzlemde ele alınması kaçınılmaz görünmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, meta-etik bir problem olarak ahlakî yükümlülüğün mümkün olup olmadığı, mümkünse bunun mahiyeti ve kaynağının ne olabileceği soruları üzerinde durulacaktır. Bu sorular realist bir ahlak anlayışı çerçevesinde ele alınarak Tanrı ve ahlak arasında bir ilişki kurulabileceği ve buna bağlı olarak ahlakî yükümlülüklerin Tanrı’ya dayandırılması gerektiği savunulacaktır.

I.

Ahlaka ilişkin iddialar, pratik akıl yürütmenin ortaya koyduğu yargılar olmanın yanı sıra bazı pratik yargılar şöyle formüle edilebilir: *Tüm şeyler dikkate alındığında, P, A eylemini yapma/ma/lı (veya yapmış/yapıyor olma/ma/lı).*¹ Buradaki zorunluluk, alternatifini olmayacak şekilde zorlayıcı bir eylemden ziyade, pratik düzlemde ahlakın getirdiği bir gereklilik (*ought*) olarak düşünülmelidir. Bu tür yargılar, yapılması gerekli olanı veya kaçınılması gerekli olanı ifade etmekle genelde bir yükümlülüğe işaret eder. Bununla birlikte, Adams’ın da belirttiği üzere, yapılması ve yapılmaması gereken anlamında bir gereklilik her zaman yükümlülük anlamına gelmeyebilir; gerek ahlakın dışında gerekse ahlak alanı içinde bazen bir öneri ya da bir kanaati ifade etmek için de kullanılabilir. Bir gerekliliğin yükümlülük olmasını doğru kılan temel nokta, kesinlikle, gereğini yerine getirmenin hafife alınamayacak kadar önemli ve

---

¹ Robert J. Richman, *God, Free Will and Morality* (Boston: D. Reidel Publishing Company, 1983), 5.

kaçınılmaz olmasında yatar.² Bir eylemin ancak ve ancak yapılması veya yapılmaması gereken olduğunu söylemek anlamlı ise o eylem yükümlülük ifade eder.

Ahlakî manada bazı eylemlerin yapılmasını veya bazı eylemleri yapmaktan kaçınmayı gerekli kılan nedir? Kant, ahlak alanının gereklilik (*ought*) alanı olduğuna dikkat çekmiş ve *olması gerekenden* hareketle kişinin ahlakî anlamda birtakım ödev ve yükümlülükler taşıdığına işaret etmiştir. Onun ahlak bağlamında “*ought implies can*” şeklinde yapılması gerekenin yapılabileceğini ifade eden düşüncesi, kişiye yükümlülükler atfetmenin temel çerçevesini de belirleyen bir ilke olarak görülebilir.³ Bu ilkeyi dikkate aldığımızda, ahlakî yükümlülük konusunda üç unsurdan bahsedilebilir: ahlakî yükümlülükler/ödevler; bu yükümlülükleri yerine getirme imkânı ve sorumluluk. Buna göre, bir kimsenin ahlaken yükümlü olabilmesi birtakım yükümlülüklerin/ödevlerin varlığına, kişinin bu yükümlülükleri yerine getirme imkânına sahip olmasına ve bu eylemleri yapıp yapmama noktasında sorumlu tutulabilmesine bağlıdır. Birbirini gerektirdiği düşünülen bu üç unsurun ahlakî yükümlülüğün gerçekleşme ya da doğruluk koşullarını ifade ettiği ve bunların da kendi içinde birtakım koşullara bağlı olarak sağlanabileceği öne sürülebilir. Ahlakî yükümlülüğün imkânı ve mahiyetini belirleyen bu koşullar, aynı zamanda, bu yükümlülüklerin dayanağının ne olabileceğini göstermesi açısından da önemlidir. Burada, ahlakî yükümlülüklerin mahiyeti ve neyi gerektirdiğini ele almadan önce yükümlülüğün yerine getirilme imkânına değinmek yerinde olacaktır.

Hangi koşullar altında kişi ahlakî yükümlülükleri yapmakla mükelleftir veya değildir? Bir kimsenin olması gerekeni yapma yükümlülüğünün olması, bu ödev ve yükümlülükleri yerine getirmesini gerekli kılar. Bu durum, yükümlülüğün olabilmesi için, bunu yerine getirme kapasitesine sahip olmanın bir önkoşul olarak varsayıldığı anlamına gelir. Kant’ın “*ought implies can*” şeklindeki ilkesini dikkate aldığımızda, buradaki “*can*” sözcüğü “yapabilme yetisi (*ability*)” anlamının kastedilmesiyle bu kapasiteye işaret etmektedir. Buradan hareketle, ahlakî yükümlülük ilkesi şu şekilde ifade edilebilir: *Zorunlu olarak, S, X’i yapmakla ahlaken yükümlüdür ancak ve ancak S, X’i yapabiliyorsa.*⁴ Bu ilkeye göre, “X’i yapmamın gerekli olması onu yapabileceğimi gösterir” ve “X’i yapamayacak olmam onu yapmamam gerektiğini gösterir.” Kişinin yapabilme gücüne bağlı olarak yükümlülük ifade eden bu ilkelere göre, bir eylemin yapılma imkânının olmaması durumunda eylemin yapılmasının gerekliliği değil kişinin o eylemi yapma yükümlülüğü ortadan kalkacaktır.⁵ Yükümlülüğün kişinin yapabilme gücüyle

---

² Robert Merrihew Adams, *Finite and Infinite Goods: A Framework for Ethics* (Oxford: Oxford University Press, 1999), 234-235.

³ bk. Michael J. Zimmerman, *The Concept of Moral Obligation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 2-5.

⁴ Peter A. Graham, “In Defense of Objectivism about Moral Obligation”, *Ethics* 121/1 (2010), 90.

⁵ Rem Blanchard Edwards, *Freedom, Responsibility and Obligation* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1969), 105.

doğrudan ilişkili olduğu düşünülürken, ahlakî yükümlülüğün öncelikle yapabilme gücüne sahip bir faili/özneyi öngördüğü açıktır. Failin bu güce sahip olması, aynı zamanda yapmama gücüne sahip olmayı da içinde barındırır. Bu bir anlamda, bir kimsenin bir eylemi yapma yükümlülüğü ile o eylemi yapması arasındaki bağın zorunlu olmadığını da gösterir.⁶ Bir başka ifadeyle, ahlakî yükümlülük, eylemi yapması veya yapmaması kendi kontrolünde veya tercihinde ise failin özgür iradeye sahip olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu tür bir kontrol ya da özgürlük, kişinin kendi kararı üzerinde doğrudan gerçekleşirken, bu kararın sonuçları üzerindeki kontrolü doğrudan olmayabilir.⁷ Dolayısıyla, eylemin ortaya çıkma biçimi kişinin doğrudan kontrolünde olmasa da, bu eyleme yol açacak kararın/tercihin belirlenmesinde fiziksel, zihinsel ya da psikolojik bir engel olmadığı sürece kişi özgür sayılacaktır.

Kişinin ahlakî bir fail olması, alternatifler arasında seçim yaparak kendi eylemlerinin nedeni olması demektir. Bunun anlamı, eylemlerimizin neden-sonuç zincirinde bir ara nedene bağlı olacak şekilde belirlenmeyip, bizzat bizim bu eylemlerin ilk nedeni ya da başlatıcısı olmamızdır.⁸ Buna göre bir fail, kendisi dışındaki bir şey tarafından belirlenmeyip kendi seçimlerini kendisinin belirlemesi durumunda özgür sayılacaktır.⁹ Her ne kadar insanın karar ya da seçimlerinin; arzuları, istekleri, duyguları, alışkanlıkları, mizacı gibi birtakım motivasyonlarla/nedenlerle belirlendiğini savunan determinist yaklaşımlar olsa da, burada özgürlükle kastedilen, tüm bu ve benzeri motivasyonlara rağmen, kişinin kendi irade gücüyle alternatif seçenekler arasında hala istediğini/istemediğini veya yapma/ma/sı gerekeni seçebiliyor olmasıdır. Bu motivasyonların gücünün yüksek olmasının kişiyi tercihlerinde pasif hale getirip getiremeyeceği tartışmaları¹⁰ bir yana, söz konusu bu özgürlük anlayışının ahlakî yükümlülüğün gerektirdiği bir koşul olması kaçınılmaz görünmektedir.

Ahlakî yükümlülüğü yerine getirebilme koşullarından bir diğeri, failin ahlakî bir eylemde bulunabilmesi için neyin ahlakî olarak doğru veya yanlış olduğunu ayırt edebilmesini sağlayacak birtakım kriterlere sahip olmasıdır. Bu kriterler, kişinin içinde bulunduğu durumların ahlakî açıdan ne tür özelliklere sahip olduğunun farkında olmasını sağlar.¹¹ Epistemolojik bir koşul olarak görülebilecek bu farkındalıkla kişi, ahlakî ilkelerin ve yükümlülüklerinin ne olduğunu bilmesine bir engel bulunmadığı sürece yükümlü sayılacaktır. Çünkü, bir kimse ahlakî birtakım ilkelere sahip olabilir ve bunlara inanabilir, ancak bu ilkelerin

---

⁶ Richman, *God, Free Will and Morality*, 9.

⁷ bk. Zimmerman, *The Concept of Moral Obligation*, 41.

⁸ Edwards, *Freedom, Responsibility and Obligation*, 18-19.

⁹ Edwards, *Freedom, Responsibility and Obligation*, 40.

¹⁰ bk. Edwards, *Freedom, Responsibility and Obligation*, 1-37.

¹¹ Edwards, *Freedom, Responsibility and Obligation*, 113.

gereği olarak hangi eylemin doğru veya yanlış olduğunu bilmeyebilir. Keza, kişi birtakım eylemlerin ahlakî bir değere sahip olduğunun farkındadır, ancak bunların doğru veya yanlış olup olmadığı konusunda bir değerlendirmede bulunabilmesini sağlayacak ahlakî ilkelerden yoksun olabilir. Dolayısıyla, iyi ve kötüye ilişkin genel ahlakî ilkelere ve bunun gereği olarak doğru ve yanlış eylemlerin ne olduğuna dair epistemik sınırlılığa sahip bir kimseden ahlakî yükümlülükleri yerine getirmesini beklemek zor görünmektedir.

Ahlakî yükümlülüğün bir başka koşulu da kişinin bu yükümlülükleri yerine getirebilecek imkânlar/fırsatlara sahip olmasıdır. Buradaki imkân, ahlakî öznenin yükümlülüğü yerine getirme noktasında herhangi bir dışsal engelin olmaması durumudur. Bu durum, dışsal herhangi bir zorlama ya da tehdit şeklinde olacağı gibi, söz gelimi, çocuklarına bakmakla yükümlü, ancak işsiz ve maddi tüm imkânları tükenmiş bir kimsenin durumu gibi de olabilir.¹² Diğer türlü, ahlakî öznenin içinde bulunduğu koşulların özgür bir tercihte bulunmaya engel teşkil etmesi, yani alternatif seçeneklere kapalı olması durumunda yükümlülükten bahsedilemez. Bu koşulların yanı sıra, ahlakî öznenin yükümlülüklerini yerine getirmesini, dolayısıyla ahlakî anlamda tercihlerini doğru eylemden yana yapmasını sağlayacak motivasyona da sahip olması beklenir. Bu motivasyon, hem görev duygusu hem de istek/arzu şeklinde olabilir. Bu bir anlamda, kişinin doğru olanı yapmaya duyarlı ve istekli olmasını sağlayan bir motivasyondur. Diğer koşullar yanında daha zayıf gibi görünse de, kişiyi doğru eylemi yapmaya götürecek ya da yükümlülüklerini yerine getirmesine imkân sağlayacak bu motivasyon, aynı zamanda kişinin kendi içinde yaşayacağı duygusal çatışmaları da bertaraf edebilecek güçte olabilir.¹³ Ancak, öyle bile olsa, bu tür bir motivasyon yokluğunun yükümlülüğü yerine getirmeye engel teşkil etmeyeceği, bunun keyfi bir durum oluşturacağı düşünülebilir. Bu durumda, kişinin iradesini doğru yönde veya istediği şekilde kullanmasına yönelik herhangi bir engel olmadığı sürece ve yukarıda belirtilen yükümlülük koşulları sağlandığında, tek başına motivasyon eksikliğinin kişinin ahlakî yükümlülüğünü yerine getirmemesini haklı çıkartacağı beklenmemelidir. Buna karşılık, söz konusu koşullardan birinin eksik olması durumunda kişinin ahlaken yükümlü olması düşünülemez. Zira, normal şartlar altında bu koşulları taşıdığı varsayılarak kişinin ahlakî bir özne olduğu kabul edilir ve davranışları ahlakî açıdan bir değerlendirmeye tabi tutulur. Dolayısıyla, bu koşullar eylemin meydana gelmesini sağlayan nedensel koşullar değil, ahlakî yükümlülüğün gerektirdiği olabilirlik/doğruluk koşulları olarak görülmelidir.¹⁴ Ahlakî yükümlülükleri yerine getirebilmek

---

¹² bk. Edwards, *Freedom, Responsibility and Obligation*, 107; Zimmerman, *The Concept of Moral Obligation*, 49.

¹³ Edwards, *Freedom, Responsibility and Obligation*, 113.

¹⁴ Edwards, *Freedom, Responsibility and Obligation*, 114.

bu koşullara bağlı olduğunda, bunlardan en az birinin olmaması durumunda kişinin ahlaken yükümlü olmak noktasında mazur olduğu kabul edilecektir.

Bu noktada, yükümlülüğün [doğruluk koşullarının] ilk unsuru olan ahlakî ödevlerin ne olduğunu ele alabiliriz. Diğer bir ifadeyle, ahlakî yükümlülüklerin ya da ödevlerin karakteri nedir? Ahlakî yükümlülükler, ahlakî yargılara dayanır. Ahlakî yargılar, bir durumu betimleyen olgusal yargılardan farklı olarak normatif değer yargılarıdır. Doğal olgular, bilimsel olgular gibi *olana* ilişkin yargıların deskriptif olmasına karşılık, ahlakî yargıların değer içerici önermeler olduğu açıktır. Bununla birlikte, *olana* ilişkin yargılarımızın doğru veya yanlış olabilmesine karşın ahlaka ilişkin yargılarımızın değer yargıları (*olması gereken*) olması nedeniyle doğru veya yanlış olamayacağı öne sürülebilir. Epistemik anlamda bir yargının/önermenin doğru veya yanlış olup olmadığını gerçekliğe tekabül edip etmediğine bağlı olarak değerlendirdiğimizde, ahlakî yargıların bu tür bir gerçekliğe referansının olmadığı ve bu nedenle doğru veya yanlış olarak değerlendirilemeyeceği düşünülebilir. Ancak, gerçekliğin sadece *olandan* ibaret olduğu şeklinde indirgemeci bir yaklaşım yerine *olması gerekenin* de gerçekliğin bir boyutu olduğunu öne süren realist bir yaklaşımı kabul ettiğimizde, ahlakî doğruların da bu anlamda nesnel bir gerçekliğe referansla doğru veya yanlış olduklarından söz edilebilir. Şöyle ki; ahlakî değerler 'olan'dan ziyade 'olması gereken'e ilişkin yargılarımızın konusu ise, *iyi* olması gerekene, *kötü* olmaması gerekene işaret eden değerlerdir. Bu değerler ahlakî eylemlere yüklenildiğinde, yapılan bir eyleme ilişkin bir yargının doğruluk değerinin olması gibi, bu tür bir eylemin ahlakî değerine ilişkin bir yargının da doğruluk değeri alması düşünülebilir. Dolayısıyla, ahlakî yargıların, eylemlerin ahlakî değeri hakkındaki yargıları ifade ettiği kabul edildiğinde, bu tür yargılar iyi veya kötü bir eylemin gerçekliğinin ne olduğuna dair yargılar olacaktır.

Ahlakî yargıları ifade eden ahlakî doğrular, hem genel ahlak ilkelerini hem de yükümlülük yargılarını içeren doğrulardır. Bu doğrular kişilere, durumlara ve eylemlere ilişkin yargıları¹⁵ içermekle birlikte ahlakî yükümlülükler eylemlere ilişkin yargılardır. Ahlakî yükümlülük içeren yargılar, bir eylemin doğru (*right*) veya yanlış (*wrong*) olup olmadığına dair birtakım yargıları ifade eder. Bir eyleme ilişkin bir yargıyı doğru/yanlış (*true/false*) kılan şey ise o eyleme yüklenilen değere ilişkin nesnel gerçekliktir. Dolayısıyla, bir eylemin doğru veya yanlış olup olmadığına ahlakî bir olgunun karşılık geldiğini kabul ettiğimizde, ahlakî yükümlülük içeren yargıların da bir olguya karşılık geldiği düşünülebilir. Söz gelimi, "Yalan söylememelisin", "Dürüst olmalısın" gibi yükümlülük bildiren cümlelerin esasında "Yalan söylemek yanlıştır (*wrong*)", "Dürüst olmak doğrudur (*right*)" anlamlarını öngördüğü, dolayısıyla doğrulanabilir/yanlışlanabilir bir olguya tekabül ettiği söylenebilir. Bir başka

---

¹⁵ Richard G. Swinburne, "The Objectivity of Morality", *Philosophy* 51/195 (1976), 5.

ifadeyle, ahlakî yükümlülükler yapılması doğru veya yanlış olan eylemleri ifade eden yargılar olduğuna göre, bir eylemin yapılmasının doğru veya yanlış olduğunu belirleyen ölçüt, o eylemin daha temelde ahlakî değerlere ve ilkelere uygun olmasıdır. Bunun anlamı, ahlakî eylemlere atfedilen değerlerin nesnel bir gerçekliğe referansının olduğu düşünüldüğünde, ahlakî yükümlülüklerle ilişkin yargıların da bu değerlere bağlı olarak doğru veya yanlış olarak nitelendirilebileceğidir. Bu durumda, “Yalan söylememelisin”, “Dürüst davranmalısın” şeklindeki yükümlülük yargılarının doğruluğunu belirleyen şey, gerçekte de yalan söylemenin kötü olduğu ve dürüst davranmanın iyi olduğudur. Adams’a göre, bir eylemin ahlaken iyi olduğunu öne sürüp onun yapılmasının ahlaken gerekli olmadığını iddia edilemeyeceği düşünüldüğünde, ahlakî yükümlülükler ile ahlakî değerler arasında doğrudan/özel bir ilişki olduğunu düşünebiliriz.¹⁶ Dolayısıyla, ahlakî yükümlülüklerin bu değerlerle ilişkisinde temellendirilebileceğini dikkate aldığımızda, ahlakî yükümlülük yargıları, ahlakî değerlere referansla doğru veya yanlış olan eylemleri bildiren yargılardır diyebiliriz.

Ahlakî yükümlülüklerin kognitif/bilişsel bir içeriğe/değere sahip olduğunu iddia etmek, ahlakî olguların ve niteliklerin (iyilik, kötülük, doğruluk gibi) nesnel bir gerçekliğe karşılık geldiğini kabul etmek demektir. Ahlakî realizm ya da nesnelcilik denilebilecek bu yaklaşıma göre, ahlakî olgulara ilişkin yargılar da nesnel bir doğruluk değerine sahiptir. Ahlakî yargıların bilişsel iddialar olup olmadığı, ahlak alanındaki en önemli tartışmalardan biridir. Bu noktada, ahlakî olguların ve değerlerin nesnel bir gerçekliğe sahip olduğu realist bir yaklaşımın dışında, ahlakî önermelerin bilişsel değerinin olmadığını, onların bir eylemi onaylayıp onaylamadığımızın bir ifadesi olduğunu ya da duygularımızın birer yansıması olduğunu savunan anti-realist yaklaşımlardan bahsedilebilir. Bu yaklaşımlara göre, ahlakî iddialar bir hüküm ifade etmeyip sadece subjektif birtakım onay/red cümlelerinden ibarettir.¹⁷ Dolayısıyla, bir eylemin ahlaken doğru veya yanlış olduğunu belirten bir iddianın anlamı, onun bir olguyu dile getirmesi değil, sadece öznel bir kabul/beğeni ya da red/onaylamama gibi bir duygu veya doğruluk değeri taşımayan bir buyruk cümlesi olmasıdır.¹⁸

---

¹⁶ Adams, *Finite and Infinite Goods*, 232.

¹⁷ Bu noktada ahlakî iddiaların bir duygu ifadesi olduğunu savunan duygucu/ifadeci yaklaşımları (*emotivism/expressivism*), ahlakî iddiaların bilişsel değeri olduğunu ve kişinin öznel inançlarına dayandığını savunan subjektif yaklaşımlardan ayırdetmek gerekir. Bunun için bk. A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic* (New York: Dover Publications, Inc., 1952); Simon Blackburn, “Antirealist Expressivism and Quasi-Realism”, *The Oxford Handbook of Ethical Theory*, ed. David Copp (Oxford: Oxford University Press, 2006), 146-162; James Rachels, “Subjectivism”, *A Companion to Ethics*, ed. Peter Singer (Malden: Blackwell Publishers, 1993), 431-441; David Sobel, *From Valuing to Value: A Defense of Subjectivism* (Oxford: Oxford University Press, 2016).

¹⁸ bk. Swinburne, “The Objectivity of Morality”, 5; C. Stephen Evans, *God and Moral Obligation* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 5-6.

Ahlakî iddiaların bilişsel bir değeri olmadığını kabul eden bu yaklaşımlara göre, ahlakî iddialar ne doğru ne de yanlış olabilir. Böyle ise, bir eylemin yükümlülük olması, o eyleme ilişkin iddiada bulunan kimsenin insanların nasıl davranması gerektiğine dair duygularını ifade etmesi anlamına gelecektir. Söz gelimi, “Dürüst olmalısın” şeklindeki bir iddiada bulunmanın gerçekte anlamı “Senin dürüst olmanı güçlü bir şekilde onaylıyorum” ya da “Senin ve herkesin dürüst olması gerektiğini arzu ediyorum” gibi bir ifadeyi dile getirmek demektir.¹⁹ Ancak, böyle bir durumda yükümlülük, konuşan kişinin öznel onayını ya da isteğini ifade ediyorsa bu tür bir onayın/isteğin karşındaki kişiye bir yükümlülük yükleyebileceğini, öznel bir duygu/tutum ifadesinin bir kimseyi yapılması gerekli eyleme götüreceği bir güce sahip olacağını düşünmek zor görünmektedir. Bir tutum ifadesinin herkes için geçerli olması beklenemeyeceği gibi ahlakî bir iddiayı/yargıyı bir tutum ifadesine indirgemek, bir eyleme ilişkin bir yargının doğru olup olmadığını veya hangi eylemin yapılmasının doğru/yanlış olduğunu belirleyecek nesnel bir kriterden söz etmenin imkânını da ortadan kaldıracığı söylenebilir.²⁰ Diğer taraftan, ahlakî yargıların buyruk cümleleri olduğu iddiası, buyruk ile eylem arasında sıkı bir ilişkiyi öngörür. Ahlakî bir iddia bilişsel bir iddiadan ziyade bir emir cümlesi olarak, sadece yerine getirilmesi istenen eylemi ifade eder.²¹ Bu durum, ahlakî bir iddianın buyurucu bir karaktere sahip olmasından ayrıdır. Ancak, Swinburne’ün de ifade ettiği üzere, ahlakî düzlemde bir kimsenin, bir eylemin yanlış olduğuna inandığı halde iradesinin zayıf olmasından dolayı onu yapması düşünülebileceği gibi, Y yerine X’in ahlakî olarak bütünüyle daha iyi bir eylem olduğuna ve bunun X’i yapmak için güçlü bir gerekçe sağladığına inandığı halde buna uymaması da mümkündür.²² Buna karşılık, ahlakî yargıyı salt emir olarak kabul ettiğinde, bu emri yerine getirip getirmeme noktasında kişinin gerekçesinin olmaması gerekir. Oysaki, bir eylemin yapılabilmesi için veya X eylemini Y eylemine tercih etmeyi gerektirecek birtakım gerekçeler olmalıdır. Swinburne’e göre, ahlakî yargılarla ahlakî eylemler arasındaki bağ sıkı olmamakla birlikte ahlakî yargılar eylemin yapılması için güçlü bir gerekçe sağlar. Nasıl ki doğal olgularda istek, niyet, amaçla ilgili iddialar bir eylemi yapmaya gerekçe oluşturuyorsa, benzer şekilde, ahlakî iddialar da ahlakî eylemlere gerekçe oluşturur. Öyle ki, sadece ahlakî yargılar eylemler için baskın (*overriding*) gerekçeleri var kılar.²³

---

¹⁹ bk. Evans, *God and Moral Obligation*, 6.

²⁰ Ahlakî yargıların ahlakî tutum ifadelerine indirgenip indirgenemeyeceğiyle ilgili tartışma için bk. William P. Alston, “Moral Attitudes and Moral Judgements”, *Noûs* 2/1 (1968), 1-23.

²¹ bk. R. M. Hare, “Universal Prescriptivism”, *A Companion to Ethics*, ed. Peter Singer (Malden: Blackwell Publishers, 1993), 451-463.

²² Swinburne, “The Objectivity of Morality”, 16.

²³ Swinburne, “The Objectivity of Morality”, 16-17.

Ahlakî eylemlerin gerekçesinin niyet, istek, eğilim gibi kişinin duygu ve tutumları değil, ahlakî bir iddianın doğru veya yanlış olduğu kabulüne dayanan rasyonel bir gerekçe olarak düşünülmesi makul görünmektedir. Ahlaka ilişkin tüm yargılarımızın subjektif inanç ve duygularımızdan bağımsız bilişsel bir değere sahip olduğunu dikkate aldığımızda, ahlakî yükümlülük yargılarının nesnel doğruluk değeri, o eylemin yapılma/ma/sının da gerekçesi olarak görülecektir. Diğer türlü, Byrne'ün ifadesiyle, ahlakî bir söylemde iddiaların kanaat/tutum ve önyargıların salt bir ifadesi olduğunu, soruların gerçek cevaplarının olmadığını ve sonuçların hiçbir şekilde hakiki gerekçelere dayanmadığını kabul etmiş oluruz.²⁴ Kaldı ki, ahlakî bir iddia, onay/red şeklinde bir duygunun ifadesi ya da buyruk cümlesi olarak kabul edilse bile, onay veya reddin gerekçesinin veya bir buyruğu dile getirmenin gerekçesinin de nihayetinde doğruluk değeri taşıyan bir iddiadan bağımsız olamayacağı pekâlâ söylenebilir. Dolayısıyla, nesnel bir ahlak anlayışı yerine bilişsel olmayan (*non-cognitivist*) bir anlayışın benimsenmesi durumunda, ahlakî bir doğruluğu öngörmeksizin iki eylemi birbirinden ayırt etmek ya da birini diğerine tercih etmek mümkün görünmemektedir. Bir başka ifadeyle, belli bir durumda bir isteğin [ya da emrin, duygunun vs.] iyi olanı gözetmesi ve kötüden kaçınmaya çalışması ahlakî bir yargıya bağlı olarak gerçekleştirilecek ve bu yargı olmaksızın bu durum anlaşılır olmayacaktır.²⁵

Bu tür anti-realist yaklaşımların aynı konuda birbirinden farklı ifadelerde bulunulduğunda, ortaya çıkaracağı ahlakî uzlaşmazlıkları nasıl çözeceği de önemli bir sorundur. Söz gelimi, ben “Çalmak yanlıştır” dediğimde çalmayı onaylamadığımı ifade ediyorsam, bir başkası “Çalmak yanlış değildir” diyerek onu onaylayabilir ve bu durumda birbirimizle çatışmış oluruz. Ancak, bu ifadelerin aynı konuda iki ayrı yargı olmayıp iki farklı duygu/tutum ifadesi olduğu ve böyle bir durumun nesnel bir doğruluk değeri taşımayacağı düşünüldüğünde, bunlar arasında mantıksal bir çelişkidenden bahsetmek anlamsız olacaktır.²⁶ Dolayısıyla, bu ifadelerin doğruluk değeri olmadığından bunları değerlendirmek mümkün olmayacak, bunların motive edeceği eylemlerin de doğru veya yanlış olup olmadıklarını sorgulamak ve kişileri bundan dolayı sorumlu tutmak da makul görünmeyecektir. Böyle bir durumda, nesnel bir ahlakî kriter olmadığı sürece, bu ifadelerin sadece duygu, tutum ya da buyrukların çatışması olduğunu düşündüğümüzde, bu çatışmanın çözülmesi zor görüldüğü gibi, bunu belki de bir çatışma olarak görmek de mümkün olmayacaktır. Öte yandan, insanların pratiklerindeki uzlaşmazlıkları dikkate alarak ahlakî yargıların nesnel doğruluk değerinin olduğunu reddetmek

---

²⁴ Peter Byrne, *The Philosophical and Theological Foundations of Ethics: An Introduction to Moral Theory and its Relation to Religious Belief* (London: St. Martin's Press, 1992), 8.

²⁵ Byrne, *The Philosophical and Theological Foundations of Ethics*, 18.

²⁶ Evans, *God and Moral Obligation*, 123-124.

de pek makul görünmemektedir. Byrne'e göre, pratikteki uzlaşmazlıkların koşullara bağlı olduğu göz ardı edilerek, bu uzlaşmazlıklardan ahlakî bilgiye ilişkin kuşkucu bir tavır sergilemenin doğru bir tutum olduğu söylenemez. Çünkü, pratikteki koşulların spesifik durumlarına bağlı olarak, bir ilkenin/doğrunun uygulanabilirliğindeki değişkenler ilkenin/doğrunun kendisinden bağımsızdır. Dolayısıyla, insan tabiatına ve dünyaya ilişkin olgusal meselelerde pratikteki değişebilen koşullar bu düzlemlere ilişkin doğruları ya da bilgiyi ortadan kaldırıyorsa, benzer şekilde, ahlaka ilişkin bir kuşkuculuk da kaçınılmaz değildir.²⁷

Ahlakî doğruların kişiye yükümlülük getirmesi bu doğruların nesnel olmasına bağlı görünmektedir. Ahlakî doğrular ve yükümlülüklerin nesnel gerçekliği bizim onları bilmemizden bağımsız olarak düşünülmelidir. Ahlakî yükümlülüklerin ne olduğuna ilişkin bilgimiz sınırlı olabilir, fikrimiz ve inançlarımız değişebilir. Ancak, yükümlülüklerle ilgili inançlarımızın değişiyor olması yükümlülüklerin de değiştiği anlamına gelmez. Yine, ahlakî yükümlülüklerimizin ne olduğunu sorguladığımızda bizim ve başkalarının verdiği yanıtların aynı olduğu, bu yanıtlarda öznel durumların dikkate alınmadığı düşünüldüğünde ahlakî yükümlülüklerin nesnel olması bir yanılğı değilse, doğru olmalıdır.²⁸ Bir başka ifadeyle, nerede olursa olsun tüm insanlar için bağlayıcı olan en azından bir ahlakî ilkenin, söz gelimi, "İnsanlara zevk için eziyet etmek ahlaken yanlıştır" gibi, olduğuna inanmak makul ise, ahlakın nesnel olduğunu savunmak mümkündür.²⁹ Ahlakın nesnel olması, bu tür doğruların ve yükümlülüklerin herkes için genel-geçer bir standart olmasını da açıklayabilir. Buradan hareketle, ahlakî doğrular ve yükümlülükler, bir toplumun üzerinde uzlaştığı doğrular ve yükümlülükler olarak düşünülebilir. Böyle ise, bir toplumun ahlakî değer ve yükümlülükleri bir başka toplumda geçerli olmayabileceği gibi, ahlakî anlamda doğru ve yanlışı belirleyen şey de toplumsal ve kültürel bağlam olacaktır. Ancak, uzlaşma dayalı bir ahlak doğru ise, bize yanlış gelen bir ilkeyi kabul eden bir başka toplumu eleştirmenin meşru bir yolu olamaz. Bir toplum için bağlayıcı olan ahlakî doğrular, o toplum için nesnel bir standart gibi görünse de başka bir toplum/kültür için bağlayıcı olmayacağından, bu tür bir ahlak anlayışı göreceli olacaktır. Buna karşılık, ahlakın toplumlara/kültürlere göre değişmeyeceği, ahlaka nesnellik kazandıran şeyin tüm toplumların ya da insanların (en azından çoğunun) üzerinde uzlaştıkları değerler ve doğrular olduğu öne sürülebilir. Bu durumda, ahlakî kuralların tüm insanlar için geçerli bir standart olduğu ve tarafsızlık içerdiği kabul edilerek ahlakın evrensel bir güce sahip olduğu savunulabilir.

---

²⁷ Byrne, *The Philosophical and Theological Foundations of Ethics*, 11-12.

²⁸ Graham, "In Defense of Objectivism about Moral Obligation", 91.

²⁹ Louis P. Pojman - James Fieser, *Ethics: Discovering Right and Wrong* (Boston: Cengage Learning, 2017), 36.

Ahlakın evrensel olması, tüm insanların ahlakın iddialarına/doğrularına konu olması ve ahlakî yükümlülüklerin tüm insanlara teşmil edilmesi anlamına gelecektir.³⁰ Bu açıdan bakıldığında, ahlakî doğruların/yükümlülüklerin en azından tüm insanlar için bağlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Nitekim, pratik hayatta kişilerden ve toplumlardan bağımsız olarak, tüm insanların benzer ahlakî eylemlerinde benzer şekilde değerlendirmeye gidildiği ve ahlakî olarak yargılandıkları görülmektedir. Ancak, ahlakî değerlerin ve doğruların nesnelliğini tek başına evrensel oluşuyla izah etmek problemlidir. Bir değer/doğrunun tüm insanlarca ya da çoğunlukça kabul edilmesi halinde bu değer/doğrunun herkes için bağlayıcı olduğu düşünülse de bunun yatay anlamda bir bağlayıcılık olacağı göz ardı edilmemelidir. Bu tür bir değer/doğru, yükümlülük içermekle birlikte, bunun tersi ya da başka türlü davranmanın doğru olduğu da pekala düşünülebilir. Bunun yanı sıra, ahlakî değer/doğruların tüm insanların üzerinde uzlaştığı evrensel değerler/doğrular olduğu kabul edildiğinde, bu tür değer ve doğruların değişebileceği, dahası şimdiye kadar değişmiş olması gerektiği de akla gelebilir. Ancak, söz konusu değer/doğruların ne toplumdans topluma ne de zaman içinde değişmedikleri dikkate alındığında, ahlakın evrenselliğini bu tür yatay bir düzlemle açıklamak zor görünmektedir. Buna karşın ahlakî doğruların ve yükümlülüklerin başka türlü davranmanın asla düşünülemez (aşılmaz şekilde bağlayıcı olduğu³¹) bir gereklilik içerdiği açıktır. Ahlakî doğruların aşılmaz bağlayıcılık özelliğine sahip olması, yani tüm insanların bu doğrulara aykırı davrandığında huzursuz olmaları ve bundan sorumlu tutulmaları, bu doğruların dayandığı değerlerin yatay olmasıyla açıklanamaz. Reçber'in ifade ettiği üzere, yatay düzlemde bağlayıcı olan kurallar ya da yükümlülükler olsa da, bunların dikey anlamda bir 'değer' ifade etmedikleri düşünüldüğünde, ahlakî değerlerin dikey anlamda bir bağlayıcılık içerdiğini düşünmek daha makul görünmektedir. Ahlakî değerlerin bağlayıcı olmasının en önemli nedeni de bir anlamda insandan bağımsız aşkın bir ontolojik gerçekliğe sahip olmalarıdır, denebilir. Değer kavramı analiz edildiğinde ve aşkınlık kavramını içinde barındırdığı düşünüldüğünde, realist bir değer anlayışı ile aşkınlık arasında analitik bir bağ olduğu görülecektir. Bu durumda, varlığı aşkın bir düzleme/kaynağa dayanmayan bir şey öngörülen aksiyolojik niteliklere de sahip olmayacaktır. Dolayısıyla, aşkın olan bir şey değer ifade edebilir, değer ifade eden bir şey de aşkın olmak niteliğine sahip olacaktır.³²

Ahlakî değerlerin aşkın/dikey bir gerçekliğe sahip olması, onların kendinde bir değer ifade etmesiyle açıklanabilir. Ahlakî değerlerin aşkın olmasının yatay olgulara referansla değil

---

³⁰ Byrne, *The Philosophical and Theological Foundations of Ethics*, 3; Evans, *God and Moral Obligation*, 30.

³¹ M. Sait Reçber, "Değerlerin Aşkınlığı Üzerine", *Felsefe-Edebiyat ve Değerler*, ed. C. Kabakçı - S. Yakar (Ankara: Öncü Basımevi, 2014), 468.

³² Reçber, "Değerlerin Aşkınlığı Üzerine", 467-468.

bizatihi değerli olmalarından kaynaklandığı düşünülürse, değerlerin aşkınlığı ile özsel olmaları arasında yakın bir ilişki olduğu öne sürülebilir. Reçber'e göre, değerler dolayısıyla değil *bizatihi değerli* olduğu için aşkındır.³³ Ahlakî değerlerin dikey/aşkın olmasının özsel bir değer olması durumunda mümkün olabileceği düşünülürse, bu durum, ahlakî değerlerin nesnel olmasını da açıklayacaktır. Diğer türlü, ahlakî değerlerin salt nesnel olması kendinde bir değer oldukları anlamına gelmeyeceği gibi aşkın olmalarını da gerektirmeyebilir. Ahlakî anlamda birçok olumsuz durumun nesnel bir gerçekliğe sahip olmasına karşın bir değer ifade etmediği dikkate alındığında, ahlakî değerlerin nesnel oluşu ile aşkın ve özsel olmalarının birbirinden ayrı olduğu görülecektir.³⁴ Dolayısıyla, ahlakî değerlerin yatay düzlemde açıklanamamasının aşkın ve özsel olmalarına bağlı olduğu ve bunun nesnelliği de gerektireceği açık görünmektedir.

Aşkın ve özsel değerlere dayanan ahlakî yargılarımızın doğruluk değeri nesnel olmakla birlikte, bu doğruların mantıksal statüsü ya da modal gücünün ne olduğu da önemlidir. Bu noktada denebilir ki, ahlaka ilişkin doğruların olumsal olduğu iddia edildiğinde, bunları doğru kılan şeyin insanlardan ya da tarihsel-toplumsal koşullardan bağımsız olması düşünülemez. Böyle bir durumda, ahlakî doğrulara aykırı davranmanın tutarsızlık olmadığı düşünülebileceği gibi bu doğruların değişebileceğinden de bahsedilebilir. Ancak, ahlakî doğruların nesnel ve evrensel olduğunu kabul etmemizin önemli gerekçelerinden biri de bu doğruların değişmediği düşüncesidir. Ahlakî doğrulara değişmezlik statüsünü veren şey, bu doğruların olumsal değil ancak zorunlu olması olabilir.³⁵ Ahlakî doğrular zorunlu ise, onların başka türlü olabileceğini düşünmek çelişkili olacağı gibi bu doğrulara aykırı davranmak da ahlakî anlamda bir tutarsızlığa yol açacaktır. Dolayısıyla, ahlakî doğruların 'olan'a değil 'olması gereken'e ilişkin yargılar olduğunu dikkate aldığımızda, onların tümevarımsal yolla elde edilemeyeceği için *a priori* doğrular oldukları söylenebilir. Öyle ki, ahlakî değerlere dair 'olması gereken' düzleminin öngördüğü ontolojik zemin, gözleme konu olan olgulara referansla açıklanamayacağı gibi bu olgulara dair tümevarımsal bir bilgi, olması gerekeni öngören değerlerin modal gücünü açıklamak için de yeterli olamayacaktır.³⁶ O halde, ahlakî değerlere ilişkin doğruların modal niteliğinin olumsal değil zorunlu olması gerektiğini kabul etmek makul görünmektedir; aksi halde, bunların aşkın ve nesnel olduklarını izah etmek güçleşecektir. Dolayısıyla, değerlerin

---

³³ Reçber, "Değerlerin Aşkınlığı Üzerine", 469.

³⁴ bk. Reçber, "Değerlerin Aşkınlığı Üzerine", 469-470.

³⁵ Ahlakî doğruların zorunluluğuyla ilgili geniş bir araştırma için bk. M. Sait Reçber, "Tanrı ve Ahlakî Doğruların Zorunluluğu", *AÜİFD* 54/1 (1993), 135-160.

³⁶ Reçber, "Değerlerin Aşkınlığı Üzerine", 465.

aşkınlığı ile özsel olması arasında görülen yakın ilişki, benzer şekilde, değerlerin zorunluluğu ile aşkınlığı arasında da kurulabilir. Bu durumda, ancak zorunlu olan bir şey aşkın olabilir.³⁷

Görüldüğü gibi, ahlakî doğrulara ve ahlakî yükümlülük yargılarına otorite kazandıran şey, bu yargıların karakteri ve ontolojik statüsüdür. Byrne, bu tür yargıların pratiklik, rasyonellik, evrensellik, tarafsızlık ve otoriterlik gibi temel özelliklere sahip olduğunu vurgular.³⁸ Bir eylemin ahlakî bir değerlendirmeye tabi tutulmasında bu özellikleri dikkate almak, biçimsel olarak gerekli olmakla birlikte, burada daha önemli olan ahlakî değerlerin/doğruların taşıdığı özsellik, aşkınlık, zorunluluk ve nesnellik şeklindeki karakteristik özelliklerdir. Ahlakî doğruların/değerlerin mahiyetine ilişkin bu karakteristik özellikleri dikkate aldığımızda, bunların kaynağının yatay düzlemlere referansla açıklanamayacağı, dikey ve aşkın bir düzlem olması gerektiği açık görünmektedir. Bir başka ifadeyle, ahlakî doğrular/değerler insanların duygularına, tercihlerine ya da uzlaşımına dayandırılmadığında, ahlakın ontolojik olarak bağımsız bir gerçekliğinden bahsedilebilir.

Ahlakî yükümlülüğün koşullarından üçüncüsü olan sorumluluğa gelince; sorumluluk ve yükümlülüğün bazen birbirinin yerine kullanılan kavramlar olduğunu görmekteyiz. Bu kavramlar, eylemlerin yapılmasının gereklilik olduğunu ifade etme açısından aynı anlamda kullanılmakla birlikte, bunların bütünüyle eş anlamlı olduğu söylenemez. Yükümlülük, daha ziyade ödevlere (yapılması gerekenlere) vurgu yaparken, sorumlulukta bu ödevlerin yerine getirilip getirilmemesiyle ilgili anlamın ön plana çıktığı söylenebilir. Yükümlülük bir anlamda sorumluluğu gerektirir, denilebilir.³⁹ Bir kimsenin ahlaken sorumlu olması, özgür iradesiyle yaptığı tüm eylemlerinin sonuçlarını üstlenecek yeterlilikte bir kapasiteye sahip olması demektir. Sorumluluğun tabiatına ilişkin birtakım tartışmalar⁴⁰ olmakla birlikte, temelde iki yönü olduğundan bahsedilebilir: *yükümlenebilirlik (attributability)* ve *hesap verilebilirlik (accountability)*. Watson'a göre, birinci türden sorumluluk, failin özgür irade ve eylemiyle gerçekleşmekle birlikte daha çok ahlakî kapasitesine işaret eder. Buna göre, ahlakî davranış bir fail olarak kişiye yüklenir ve kişinin amaçlarından dolayı değerlendirmeye açıktır.⁴¹ Bir başka

---

³⁷ Reçber, "Değerlerin Aşkınlığı Üzerine", 469.

³⁸ Byrne, *The Philosophical and Theological Foundations of Ethics*, 2.

³⁹ İki kavram arasındaki fark Araçadaki kullanımlarından da anlaşılabilir: *mükellefiyet* ve *mesuliyet*. Mükellefiyet yükümlülüğe karşılık gelirken, mesuliyet ise sorumluluk anlamına gelmektedir. Bunlar eş anlamlı olarak görülmediği gibi mesuliyet mükellef olmanın bir gereği olarak kabul edilir.

⁴⁰ Sorumluluğun farklı anlamlarda kullanımıyla ilgili olarak bk. Michael J. Zimmerman, "Varieties of Moral Responsibility", *The Nature of Moral Responsibility: New Essays*, ed. Randolph Clarke vd. (Oxford: Oxford University Press, 2015), 45.

⁴¹ Gary Watson, "Two Faces of Responsibility", *Philosophical Topics* 24/2 (1996), 229.

ifadeyle, fail ahlakî anlamda birtakım özelliklere ve amaçlara sahip olmasının bir tezahürü olarak eylemde bulunur ve bu tezahüre bağlı olarak değerlendirilir. Dolayısıyla, Watson'a göre, yaptığımız şeyler değer ve amaçlarımızdan çıkıyorsa, davranışlarımız kaçınılmaz olarak onlara bağlı olduğu için, bir fail olarak bizim ahlakî özdeşliğimizi/kimliğimizi yansıtır.⁴² Yüklemlenebilirliği içeren sorumluluk kavramının bu yönünün, yükümlülükle aynı anlamı ihtiva ettiği söylenebilir.

Sorumluluğun diğer yönü olan hesap verilebilirlik ise, kişinin ahlakî karakterine bağlı olarak, yaptığı davranışlarından dolayı hesap vermeye açık olması anlamına gelir. Bu tür sorumluluk, insanların ahlakî davranışlarına yönelik beklentilerin dayatılmasını ve dürüstlük (*fairness*) arayışını içerir. Bu nedenle, hesap verilebilirlik ya da sorumlu tutulma; bir failin, ondan hesap soran başkalarının ve ödevin olduğu üçlü bir ilişkiyi kapsar.⁴³ Watson'un da dikkat çektiği bu ayrıma göre, bir kimsenin amaç/değerlerinden dolayı *sorumlu olması* ile yaptıklarından dolayı -başkaları tarafından- *sorumlu tutulması* birbirinden farklıdır. Sorumlu tutulmak sorumlu olmayı öngörmekle birlikte, sorumluluk hem ahlakî bir özne olarak kişiye atfedilmesi hem de bundan doğacak sonuçları içermesi bakımından her ikisini de kapsamaktadır. Sorumluluğu daha çok ikinci anlamıyla ele alan Strawson'a göre, ahlakî sorumluluğu belirleyen, başkalarının davranışlarına yönelik tepkisel tutumlarımızdır. Pratik hayatımızda, yaygın olarak, bir kimsenin bize karşı yanlış bir davranış sergilemesi durumunda ona kızgınlık ya da öfke, buna karşılık iyi bir davranış sergilediğinde memnuniyet/minnettarlık duyma eğiliminde oluruz.⁴⁴ Bir kimseye karşı bir davranışından dolayı tepkisel tutum göstermek, o kişiyi bu davranışından dolayı sorumlu tutmak demektir. Ancak, Zimmerman'a göre, bir kimsenin sorumlu olmasının başkalarının onu sorumlu tutmasına dayandırılması kabul edilemez. Tepkisel tutumları belirleyen sorumluluk değil sorumluluğu belirleyen tepkisel tutumlarsa, o halde, bu tutumları belirleyen şey ne olacaktır? Sorumluluk ile tepkiler arasında doğrudan bir ilişki olmadığını düşünen Zimmerman'a göre, bir kimse bir şeyden sorumlu olabilir, ancak başkasının tepkilerine konu olmayabilir; yine bir davranışından dolayı tepkiyle karşılaşabildiği halde, ondan sorumlu olmayabilir. Dolayısıyla, bir kimsenin ahlaken sorumlu olması, bir tepkiye yol açmasa da tepkisel bir tutumu haklı çıkartmak için iyi bir gerekçe olacaktır.⁴⁵

---

⁴² Watson, "Two Faces of Responsibility", 233-234.

⁴³ Watson, "Two Faces of Responsibility", 233-234.

⁴⁴ bk. P. F. Strawson, *Freedom and Resentment and Other Essays* (New York: Routledge, 2008), 5-6.

⁴⁵ Zimmerman, "Varieties of Moral Responsibility", 47-48.

Ahlakî sorumluluğu belirleyen şey, başkalarının sorumlu tutmalarından ziyade kişinin sorumlu olması, başkalarının sorumlu tutmalarının da bu sorumlu olmayı öngördüğü düşünülürken, kişinin ahlakî yükümlülükler taşımasıdır. Kişinin ahlakî değerleri/doğruları ve yükümlülükleri sorumluluğunu belirliyorsa, davranışlarına karşı tepkileri belirleyen de ahlakî değerler ve doğrular olmalıdır. Diğer türlü, insanların tepkisel tutumlarının gerisinde yatan ahlakî beklentilerinin karşılanmaması durumunu izah etmek güçleşecektir. Nitekim, Wallace'a göre, bu beklentiler bir kimsenin kabul ettiği gereklilikler olup, ahlakî olarak sorumlu tutulmak bu beklentilere konu olmak ve bundan dolayı tepkisel tutumlara açık olmak demektir. Bu nedenle, insanları ahlaken sorumlu tutmak, daha ziyade, ahlakî yükümlülük, ahlakî doğru ve yanlış gibi sorumluluğun ait olduğu kavramlar ağıyla ilişkilidir.⁴⁶ Kendimize ve başkasına yönelik sorumluluk pratiklerimizin ahlakî normlar üzerine inşa edildiğini savunan Wallace, bu düşüncesiyle, tepkisel tutum yaklaşımının kognitif bir zemine dayandığını kabul eder.⁴⁷ Ancak, Wallace'ın burada bahsettiği kavramlar ağına ya da ahlakî normların, aşkın/dikey değerlere dayanmaktan ziyade uzlaşımsal temellere dayalı bir çerçeveyi öngördüğünü söylemeliyiz. Ona göre, insanları sorumlu tutma pratiklerimizden bağımsız ve *a priori* bir alandan bahsetmek anlamsız olduğu gibi, bu tür metafiziksel bir düzlemin ahlakî pratiklerimize nasıl uygulanabileceği de problemlidir.⁴⁸ Ancak, insanları ahlaken sorumlu tutmanın temelinde yatan ahlakî değer ve doğruların, ahlakî yükümlülüklerin yatay düzlemlere dayandırılmasının; ahlakın nesnelliğini, evrenselliğini ve otoritesini izah edemeyeceğine değindik. Yatay değerlerin/doğruların, hem kişilerin ahlakî olarak sorumlu olması hem de başkaları tarafından sorumlu tutulması ve yargılamaya tabi olması için, ne genel geçer bir kriter sağlayabileceği ne de bunun için güçlü bir gerekçe oluşturabileceği düşünülebilir. Dolayısıyla, ahlakî değer ve yükümlülük yargılarının nesnel, zorunlu ve dikey değerler olduğu düşünülürken, ancak bu karakterdeki yargıların insanların sorumluluk taşımalarını anlamlı kılacağı ve başkalarının ahlakî beklentilerini karşılayacağı açıkça görülecektir.

Sorumluluk, ahlakî değer ve yükümlülükleri öngörmenin yanı sıra, ahlakî öznenin kapasitesine de bağlı görünmektedir. Bu kapasite, failin ahlakî sebeplere dayanarak değerlendirme ve fiilde bulunma gücüne, ahlakî olanla olmayanı ayırt edebilecek bir muhakeme yetisine ve eylemde bulunmak için yeterli motivasyon ve fırsata sahip olması şeklinde açıklanabilir. Bunlar, failin kasıtlı olarak yaptığı eylemlerinden dolayı ahlakî olarak

---

⁴⁶ R. Jay Wallace, *Responsibility and the Moral Sentiments* (Cambridge: Harvard University Press, 1998), 51-52.

⁴⁷ bk. Wallace, *Responsibility and the Moral Sentiments*, 77.

⁴⁸ Wallace, *Responsibility and the Moral Sentiments*, 88.

sorumlu olmasının gerekli koşulları şeklinde düşünülebilir.⁴⁹ Ahlakî yükümlülüklerin yerine getirilme imkânı gibi ahlakî sorumluluğun da -hesap verilebilirlik noktasında-, benzer şekilde, ahlakî öznenin kapasitesini öngördüğü açıktır. Ahlakî sorumluluğun temel koşulunu oluşturan özgür irade, kişinin eylemlerinin belirleyicisinin kendisi olmasını ifade eden bir tür kontroldür; yani kişinin ne yönde eylemde bulunacağını belirlemesi ve eylemlerinin kendisinden dolayı olması demektir.⁵⁰ Dolayısıyla, ahlakî sorumluluk, özgür iradeyle doğrudan ilişkili olarak, failin bir eylemde bulunurken o eylemi yapabilme kapasitesi kadar başka türlü yapabilme/seçebilme kapasitesini de içermelidir. Frankfurt'un *alternatif imkânlar ilkesi* (*the principle of alternate possibilities*) adını verdiği bu ilkeye göre, "Bir kimse ancak başka türlü yapabildiği durumda, yaptığı şeyden ahlaken sorumludur."⁵¹ Ancak, Frankfurt, kişinin ahlakî anlamda sorumlu tutulması için, bir fail olarak eylemlerinin nedeni olmasını yeterli görmekte, buna karşın failin alternatif seçeneklerinin olmasını gerekli görmemektedir.⁵² Bir başka ifadeyle, bir kimse başka türlü yapma seçeneği olmadığı halde, bir eylemi herhangi bir zorlama olmaksızın yapabiliyorsa o eyleminden yine de sorumludur.

Frankfurt'un görüşüne göre, ahlakî sorumluluk, yapabilmek kadar yapmamanın da bir seçenek olduğu durumlara değil bir eylemi yapabilme gücüne bağlı görünmektedir. Ancak, sorumluluk yükümlü olmanın bir gereği ise, yükümlülüğün koşulları olan bir eylemi yapabilme gücü kadar alternatif imkânlar arasında bir seçim yapabilme kapasitesi, benzer şekilde, sorumluluk için de geçerli olacaktır. Buna göre, ahlakî öznenin eylemlerinin determinist bir açıklamasının olmaması sorumlu olması için gerekli olsa bile, bunun yeterli olacağını iddia etmek zor görünmektedir. Bir fail ahlakî bir eylemi yapması gücü ve kontrolü dahilinde olduğu halde, o eylemi yapmaması gücü ve kontrolünde olmadığına nasıl ahlaken sorumlu olabilir? Diğer taraftan, bir eylemin ahlakî olarak nitelendirilebilmesi için, o eylemin yapılmasının ya ahlaken doğru/iyi veya ahlaken yanlış/kötü olması gerekir. Dolayısıyla, ahlakî değer ve doğrulara ilişkin realist bir anlayışı kabul ettiğimizde, ahlakî bir eylemi yerine getirme noktasında, bir fail, doğru ve yanlış şeklinde en az iki seçenekle karşı karşıyadır. Yapması gereken bir eylemi yerine getirmesi doğru/iyi, yerine getirmemesi halinde yanlış/kötü olacak veyahut tersi geçerli olacaktır. O halde, bir kimsenin ahlaken sorumlu olabilmesi için, en azından, bu iki seçeneğin olması ve kişinin özgür iradesiyle bunlardan birini seçebilmesi doğru

---

⁴⁹ Randolph Clarke, "Free Will and the Conditions of Moral Responsibility", *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 66/1 (1992), 69.

⁵⁰ Clarke, "Free Will and the Conditions of Moral Responsibility", 54-55.

⁵¹ Harry G. Frankfurt, "Alternate Possibilities and Moral Responsibility", *The Journal of Philosophy* 66/23 (1969), 829.

⁵² Bu konuyla ilgili tartışmalar için bk. David Widerker - Michael McKenna (ed.), *Moral Responsibility and Alternative Possibilities: Essay on the Importance of Alternative Possibilities* (New York: Routledge, 2018).

görülmektedir. Son tahlilde, bir kimsenin ahlakî bir eylemden dolayı sorumlu tutulması, o eylemi yapma/yapmama yükümlülüğünün olduğu, bu yükümlülüğü yerine getirip getirmeme noktasında özgür bir fail olarak nedenin kendisi olduğu anlamına gelir. Ahlakî sorumluluk koşullarının sağlanması, failin ahlakî eyleminden dolayı yargılanmaya ve bunun sonucunda övme/suçlamaya konu olmasına da imkân/gerekçe sağlar. Bu nedenle, sorumluluk, failin eyleminden dolayı *niçin* bu yargılamalara muhatap olduğunu açıklar.⁵³ Dolayısıyla, ahlakî sorumluluk, kişinin özgür iradeye ve sorumluluk alabilme kapasitesine sahip olmasının gereği olarak, eylemlerinin sadece nedensel açıklamasını değil, aynı zamanda, değerlendirilmesini ve hesap verilebilirliğini de içeren geniş bir anlama sahip görünmektedir.

II.

Ahlakî yükümlülüğün doğruluk koşullarına ilişkin bu mülâhazaları dikkate aldığımızda, yükümlülüğün özü itibariyle ahlakî değer/doğrular ile insanın özgür iradeye sahip bir varlık olmasının bir gereği olduğu açıktır. Ahlakî değerlerin ve doğruların karakteri, eylemlerimizin ahlakî değerini belirleyebileceği gibi bir eylemde bulunmak için de temel gerekçe ve motivasyon sağlayacaktır. Ahlakî yükümlülüklerin bağlayıcı olduğunu düşündüğümüzde, bu yükümlülükler, kişinin mazur görülmesine yol açacak bir engel olmadığı sürece kaçınmayacağı ödevler olup, bunları yerine getirip getirmeme noktasında sorumlu tutulması da bu yükümlülükler muhatap olmasının kaçınılmaz bir sonucu olacaktır. Bu nedenle, ahlakî değerlerin değişmez ve zorunlu doğruları barındırdığı düşünüldüğünde, bu doğruları ihlal etmenin yol açacağı tutarsızlık, ahlakî bir yargılanmayı haklı kılabileceği gibi bunlara aykırı davranmanın bir yaptırımla karşı karşıya kalması da beklenmelidir. Diğer türlü, ahlakî yükümlülükler sahip olduğumuz halde, bu yükümlülükleri yerine getirip getirmediğimize ilişkin bir sorumluluk duymuyor veya tutulmuyorsak, ahlaken yükümlü olmamızın ne anlamı olabilir?

Ahlakî yükümlülüklerin nesnel, dikey/aşkın, özsel ve zorunlu olması nedeniyle aşılabilir şekilde bağlayıcılık içermesinin ahlaka bağımsız bir otorite kazandırdığı söylenebilir. Ahlakî yükümlülükler otorite kazandıran bu özellikleri dikkate aldığımızda bunların ontolojik dayanağının ne olabileceği bu noktada önemli bir sorudur. Ahlakî doğruların ve buna bağlı olarak ahlakî yükümlülüklerin indirgemeci ve uzlaşım sal birtakım anti-realist yaklaşımlarla izah edilemeyeceğine değinmiştik. Buna karşılık ahlakın karakteristik özelliklerini dikkate aldığımızda, bunların realist bir çerçevede yorumlanması kaçınılmaz olacaktır. Anti-realist bir

---

⁵³ Edwards, *Freedom, Responsibility and Obligation*, 59-60.

zemine dayandırılan ahlakî yükümlülüklerin bağlayıcılığının bir kimsenin kendini yükümlü ve bunun sonucunda sorumlu görmesi için yeterli olmadığı düşünülürdüğünde, realist bir temele dayandırılan ahlakın daha yüksek bir güce ve otoriteye sahip olduğu söylenebilir. Byrne, ahlakın bu güç ve otoritesini, “gerçek (real) olan açıklayıcı güce sahip olandır” ilkesi gereğince, gerçek olmasından aldığı öne sürer. Ona göre, ahlakî değerlerin gerçek olduğunu kabul etmek, bazı eylemlerin, insanların onların iyi veya kötü olduğunu düşünmelerinden bağımsız şekilde, gerçekten iyi veya kötü oldukları varsayılmaksızın açıklanamaz demektir.⁵⁴

Ahlakî realizm çerçevesinde değerlendirilen bu yaklaşıma göre, ahlakî değer ve yükümlülüklerin insandan bağımsız kendi başına gerçeklik alanı vardır. Ahlakî olguların nesnel olduklarını kabul eden Byrne'e göre, bunlar yine de insanın olduğu bir dünyada gerçekliğe sahiptirler. Bir başka ifadeyle, insanın seçimi, davranışı üzerine akıl yürütmesi, tabiatını açığa çıkarması bağlamıyla ilişkili olarak var olabilirler. Dolayısıyla, ahlakî değerlerin bilfiil var olmasının rasyonel varlıklar olarak insanların var olmasına bağlı olması, onları gerçek olmaktan çıkarmaz.⁵⁵ Byrne'ün bu yaklaşımı, ahlakın nesnel gerçekliğinin insani düzlemde var olan ve dünyayı aşmayan bir gerçeklik olduğuna dayanır. Bu anlayışı doğaüstü ya da dini bir kaynaktan bağımsız seküler bir ahlak olarak tanımlayan Byrne'e göre, ahlak bütünüyle otonom olmalıdır. Ahlakî değer ve yükümlülüklerin nesnel gerçekliğe sahip olmalarını yeterli bulan Byrne, değerlerin tabiatı ve kaynağına ilişkin olarak dünyayı aşan bir düzleme referansta bulunmanın anlamsız olduğunu ve bunun bir çok problemi de beraberinde getireceğini düşünür.⁵⁶ Ancak, ahlakın tabiatına ilişkin realist bir çerçeveyi öngörmekle birlikte bu tür bir yaklaşımın ahlakî yükümlülüklerin aşkın/dikey, özsel, zorunlu ve nesnel olan karakterini açıklama noktasında yeterli olduğunu söylemek zor görünmektedir. Ahlakî değer ve yükümlülüklerin salt nesnel olarak var olduklarını savunan bu anlayışa göre, ahlakın herhangi bir açıklamaya gereksinimi yoktur. Öyle ise, örneğin adalet gibi bir ahlakî değer sadece var olmasının ne anlama geldiği açık olmadığı gibi insanların olmaması durumunda salt adaletin kendi başına var olması da anlamsız olacaktır. Bu gibi değerlerin nasıl ve niçin ahlakî bir yükümlülüğe yol açacağı da izaha muhtaçtır.⁵⁷ Ahlakın nesnelliğini savunan bu tür yaklaşımların ahlakî olgulara, naturalizm gibi indirgemeci veya naturalist olmayan yaklaşımlarla bir açıklama getirmeye çalıştıkları görülür. Ahlakın aşkın/dikey ve zorunlu karakterinin naturalist bir anlayışla izah edilemeyeceği açık görünmektedir. Buna karşın,

---

⁵⁴ Byrne, *The Philosophical and Theological Foundations of Ethics*, 143.

⁵⁵ Byrne, *The Philosophical and Theological Foundations of Ethics*, 143-144.

⁵⁶ Byrne, *The Philosophical and Theological Foundations of Ethics*, 143.

⁵⁷ William L. Craig, “Five Reasons God Exists”, *God?: A Debate Between a Christian and an Atheist*, W. L. Craig – W. S. Armstrong (Oxford: Oxford University Press, 2004), 19.

ahlakın karakteristik özelliklerini dikkate aldığımızda, bunların evrene ilişkin *derin* doğrular olduğu düşünülebilir. Mavrodes, madde, enerji ve doğal yasaların nihai olduğu bir alem anlayışında ahlakî değer ve yükümlülüklerin derin olamayacağını öne sürer. Ona göre, içinde zorunlu ve *a priori* doğrular olan bir alem derin ahlakî doğruların olduğu bir alem olacaktır, bu ise daha ziyade Platoncu bir aleme benzemektedir.⁵⁸ Bu noktada ahlakî olguların açıklama gerektirmeyen bir olgu (*brute fact*) olarak görülebileceği, ahlaka ilişkin doğruların da bir açıklama gerektirmeyecek şekilde kendinde apaçık doğrular olduğu düşünülebilir. Ancak, bunun meseleyi karıştırmak anlamına geleceğini savunan Craig'e göre, ahlakî bir doğruyu [apaçık] bilmek bir şeydir, bu doğrunun varlığı başka bir şeydir. Bir eylemin ahlakî olarak doğru olduğunu bilmenin onun *niçin* doğru olduğunu bilmekten farklı olduğu göz ardı edilmemelidir.⁵⁹ Dolayısıyla, ahlakî doğruları ve yükümlülükleri nesnel kabul edebiliriz, ancak onların niçin doğru veya bir yükümlülük olmasının kaynağının ne olabileceğine dair bir açıklama olmalıdır. Ahlakî olguların gerek doğal olgulara indirgenmesi gerek açıklama gerektirmeyen bir olgu olarak kabul edilmesi bu yükümlülüklerin tabiatını açıklamak noktasında tatmin edici görünmemektedir.

Diğer taraftan ahlakî yükümlülüklerin tabiatını dikkate aldığımızda bunların gereklilik ifade etmesi bir tür yasa olarak düşünülebilir. Ahlakî yükümlülükler ahlakî yasalar ise, tıpkı hukukta olduğu gibi, bir yasa koyucudan bahsetmek kaçınılmaz görünmektedir. Ancak, Anscombe'e göre, hukuktan farklı olarak ahlakî karakterde yasa koymanın koşullarını insanın karşılayabileceğini beklemek zordur. Bu durumda, ya ahlakî yükümlülük kavramını terkedecek ya da bir yasa koyucu olduğunu kabul edeceğiz. Anscombe'e göre, ahlakî yükümlülük kavramı ahlak yasası çerçevesinde anlaşılmalıdır, bu ise Tanrı'ya dayandırılması durumunda mümkün olabilir.⁶⁰ Diğer türlü, ahlakî yükümlülüklerin bir yaptırım gücü olamayacağı gibi insanların bu yükümlülüklerden kaçınmalarını da açıklamak zor olacaktır. Dolayısıyla, ahlakî değer ve yükümlülüklerin aşkın, zorunlu ve nesnel gerçekliğini kabul ettiğimizde, Mavrodes'in de ifade ettiği üzere, bunun teistik bir dünyada teistik olmayan bir dünyadan daha anlamlı olacağı açık görünmektedir.⁶¹ Nitekim ahlakî realizmi savunan düşünürlerin önemli bir kısmının da bu tür bir sezgiyi paylaşarak ahlakî doğrular ve yükümlülükleri doğrudan ya da dolaylı olarak Tanrı'yla

---

⁵⁸ George I. Mavrodes, "Religion and the Queerness of Morality", *Rationality, Religious Belief and Moral Commitment: New Essays in the Philosophy of Religion*, ed. Robert Audi- William J. Wainwright (New York: Cornell University Press, 1986), 224; Evans, *God and Moral Obligation*, 153.

⁵⁹ Adam L. Johnson, "Introduction", *A Debate on God and Morality*, ed. A. L. Johnson (New York: Routledge, 2021), 3-4.

⁶⁰ bk. G. E. Anscombe, "Modern Moral Philosophy", *Philosophy* 33/124 (1958), 6; Anne Jeffrey, *God and Morality* (New York: Cambridge University Press, 2019), 14.

⁶¹ Mavrodes, "Religion and the Queerness of Morality", 224.

ilişkilendirdikleri görülmektedir.⁶² Aksi durumda, teizmin dışındaki nesnelci ya da realist yaklaşımların bir açıklama boşluğuyla karşı karşıya kalabilecekleri söylenebilir.⁶³

Sonuç

“Neden ahlaklı olmalıyım?” sorusu ahlaklı olmanın amacına dönük bir soru gibi görünse de bu sorunun yanıtının temelde ahlakî doğrular ve yükümlülüklerin tabiatı ve kaynağında aranması gerektiği açıktır. Ahlakî yükümlülüklerin imkânı ve tabiatını irdelediğimizde, ahlakın bir otorite olarak gücünü ahlakî değer ve doğruların zorunlu, aşkın/dikey, özsel ve nesnel olmalarından aldığı görülmektedir. Ahlakî yükümlülüklere bu özellikleri kazandıran temelin nihai olarak insanı ve dünyayı aşan bir düzleme referansla açıklanabilmesi, ahlakî yükümlülükleri de anlamlı kılacaktır. Bu nedenle, ahlakî yükümlülüklerin aşkın, zorunlu ve nesnel gerçekliğini kabul ettiğimizde, bunların kaynağının ne olabileceği noktasında en tatmin edici ve anlaşılır açıklamanın teizm olacağı makul görünmektedir. Ahlakî doğrular ve yükümlülüklerin zorunlu ve nesnel olduğunu kabul etmek Tanrı’ya inanmayı gerektirmeyebilir, ancak Tanrı’nın olmadığı bir dünyada ahlakın ontolojik bir temelinden bahsetmek zordur. Dolayısıyla, ahlakî değer ve doğruların, bunlara bağlı olarak ahlakî yükümlülüklerin kaynağının ancak Tanrı olması durumunda bu yükümlülüklerin nesnel gerçekliği, zorunluluğu, dikey/aşkın ve bağlayıcı karakteri anlaşılır olacaktır.

Kaynakça

Adams, Robert Merrihew. *Finite and Infinite Goods: A Framework for Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

Alston, William P. “Moral Attitudes and Moral Judgements”. *Noûs* 2/1 (1968), 1-23.

---

⁶² Bunlar arasında ahlakî doğruların bir tür doğal yasa olarak nihai kaynağını Tanrı’ya dayandıranlar olduğu gibi, ahlakî yükümlülüklerin ilahi buyruklar olduğunu savunanlar da bulunmaktadır.

⁶³ Bu konuyla ilgili geniş çaplı bir araştırma için bk. Angus Ritchie, *From Morality to Metaphysics: The Theistic Implications of Our Ethical Commitments* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

- Anscombe, G. E. "Modern Moral Philosophy". *Philosophy* 33/124 (1958),
- Ayer, A. J. *Language, Truth and Logic*. New York: Dover Publications, Inc., 1952.
- Blackburn, Simon. "Antirealist Expressivism and Quasi-Realism". *The Oxford Handbook of Ethical Theory*. ed. David Copp. 146-162. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Byrne, Peter. *The Philosophical and Theological Foundations of Ethics: An Introduction to Moral Theory and its Relation to Religious Belief*. London: St. Martin's Press, 1992.
- Clarke, Randolph. "Free Will and the Conditions of Moral Responsibility". *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 66/1 (1992), 53-72.
- Craig, William L. "Five Reasons God Exists", *God? A Debate Between a Christian and an Atheist*. W. L. Craig – W. S. Armstrong. 3-30. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Edwards, Rem Blanchard. *Freedom, Responsibility and Obligation*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1969.
- Evans, C. Stephen. *God and Moral Obligation*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Frankfurt, Harry G. "Alternate Possibilities and Moral Responsibility". *The Journal of Philosophy* 66/23 (1969), 829-839.
- Graham, Peter A. "In Defense of Objectivism about Moral Obligation". *Ethics* 121/1 (2010), 88-115.
- Hare, R. M. "Universal Prescriptivism". *A Companion to Ethics*. ed. Peter Singer. 451-463. Malden: Blackwell Publishers, 1993.
- Jeffrey, Anne. *God and Morality*. New York: Cambridge University Press, 2019.
- Johnson, Adam L. "Introduction". *A Debate on God and Morality*. ed. A. L. Johnson. 1-27. New York: Routledge, 2021.
- Mavrodes, George I. "Religion and the Queerness of Morality". *Rationality, Religious Belief and Moral Commitment: New Essays in the Philosophy of Religion*. ed. Robert Audi- William J. Wainwright. 213-226. London: Cornell University Press, 1986.

- Pojman, Louis P. - Fieser, James. *Ethics: Discovering Right and Wrong*. Boston: Cengage Learning, 2017.
- Rachels, James. "Subjectivism". *A Companion to Ethics*. ed. Peter Singer. 431-441. Malden: Blackwell Publishers, 1993.
- Reçber, M. Sait. "Tanrı ve Ahlakî Doğruların Zorunluluğu". *AÜİFD* 54/1 (1993), 135-160.
- Reçber, M. Sait. "Değerlerin Aşkınlığı Üzerine". *Felsefe- Edebiyat ve Değerler*. ed. C. Kabakçı - S. Yakar. 463-473. Ankara: Öncü Basımevi, 2014.
- Richman, Robert J. *God, Free Will and Morality*. Boston: D. Reidel Publishing Company, 1983.
- Ritchie, Angus. *From Morality to Metaphysics: The Theistic Implications of our Ethical Commitments*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Sobel, David. *From Valuing to Value: A Defense of Subjectivism*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Strawson, P. F. *Freedom and Resentment and Other Essays*. New York: Routledge, 2008.
- Swinburne, Richard G. "The Objectivity of Morality". *Philosophy* 51/195 (1976), 5-20.
- Wallace, R. Jay. *Responsibility and the Moral Sentiments*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.
- Watson, Gary. "Two Faces of Responsibility". *Philosophical Topics* 24/2 (1996), 227-248.
- Widerker, David – McKenna, Michael (ed.). *Moral Responsibility and Alternative Possibilities: Essay on the Importance of Alternative Possibilities*. New York: Routledge, 2018.
- Zimmerman, Michael J. *The Concept of Moral Obligation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Zimmerman, Michael J. "Varieties of Moral Responsibility". *The Nature of Moral Responsibility: New Essays*, ed. Randolph Clarke vd. 45-64. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Moral Obligation and Moral Objectivity

Asst. Prof., Münteha BEKİ

Extended Summary

Moral obligations consist of statements about whether an action is right or wrong. This can be realized depending on some conditions derived from the principle of “ought implies can”. The truth conditions of moral obligation can be expressed as obligations/duties, the ability and opportunity of the moral agent to fulfill these obligations, and being responsible for these actions. Firstly, it seems that the characteristic features of moral obligations are universality, rationality, objectivity, transcendence, essentiality, and necessity. Moral obligations contain an unsurpassable degree of binding due to these characteristic features. The second condition of moral obligations is that the moral agent has the means and capacity to fulfill the obligations. It may be possible for an agent to be morally obliged if it is under his control or choice to act or not. In addition, the moral agent should have the opportunity to fulfill his obligation by free decision without any external obstacles or coercion. It is also expected that a person will be responsible for his free actions due to carrying moral obligations. Responsibility refers taking on both moral obligations and the results of moral choices. For this reason, a moral agent is open to evaluation and accountability for his/her actions. Consequently, it seems clear that moral obligations are basically a requirement of moral values/rights and the moral capacity of agents. The characteristic features of moral obligations identify the moral value of our actions and provide the main reason and motivation to take an action. Considering these features that give authority to obligations, what their ontological ground might be is an important question at this point. However, when we consider the characteristics of morality, it seems inevitable to interpret them in a realistic framework. If moral values and obligations are objective, this means they are real and independent of feelings, attitudes, and subjective beliefs. If an anti-realist approach is adopted that denies the objectivity of morality, it does not seem possible to distinguish wrong action from right one without presupposing a standart moral norm, and it is also problematic whether it can be attributed as an obligation to anyone. Despite that, it can be said that a realistic standpoint of moral obligations has a higher power and authority in terms of binding than anti-realistic one. However, there are different approaches among the thinkers who defend the objectivity of morality. While naturalist defenders that explain the objectivity of morality with natural facts about the world, the other some argued that moral properties cannot be reduced to natural properties. It seems clear that the transcendent and necessary character of morality cannot be explained within a naturalistic framework. On the other hand, there can be doubt about that moral facts can be seen as brute facts, and moral truths are self-evident truths that do not require explanation. Even tough we can accept moral truths and obligations objective, there should be an explanation as to why there are moral truths and why there are moral obligations. It seems clear that when we accept the transcendent, necessary, essential, and objective reality of moral values and obligations, it will make more sense if God exists. As a matter of fact, it seems that a significant part of the thinkers who defend moral realism share such an intuition and associate moral truths and obligations directly or indirectly with God. Otherwise, it can be said that realist approaches other than theism may encounter an explanatory gap.

Keywords: Philosophy of Religion, God, Morality, Obligation, Objectivity.